

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито теоретичні аспекти аналізу фінансового стану діяльності промислових підприємств. Визначено інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства розглянуто основні його види.

Ключові слова: економічний аналіз, прибуток, фінансовий результат, фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність, фінансова стабільність.

За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного і якісного аудиту та аналізу фінансового стану підприємств, оцінки використання їхнього майна та капіталу, ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості, а також пошуку на цій основі способів зміцнення фінансової стабільності. Необхідність аналізу фінансового стану викликана збитковістю та неплатоспроможністю значної кількості підприємств, незадовільною структурою їх капіталу. Реальне відображення фінансового стану підприємства ускладнюється недосконалими методичними підходами до його оцінки. Ці проблеми є актуальними для підприємств України незалежно від їх організаційно-правових форм та форм власності.

Окрім цього аналіз фінансового стану підприємства є інструментом усунення невизначеності, яка виникає внаслідок прийняття управлінських рішень щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів; раціонального співвідношення власних і залучених коштів; дозволяє обґрунтувати доцільність фінансування та підвищити рівень ефективності управління активами підприємства; дає змогу виявити здатність підприємства до сталого функціонування у майбутньому періоді. Отже, вирішення питань, пов'язаних з удосконаленням існуючих та розробкою нових методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємства, набуває особливого значення.

Теоретичні та практичні аспекти аудиту і аналізу фінансового стану підприємств глибоко досліджені у працях вітчизняних вчених: М.Білик, І. Бланка, Є.Бойко, В.Забродського, Г.Крамаренко, Л.Лахтіонової, Л. Лігоненко, В.Мец, Є.Мниха, О.Павловської, Н.Притуляк, В. Савчука, В. Сопкота ін.Проте, багато положень праць вказаних дослідників носять суперечливий та дискусійний характер. Зокрема, маємо великі розбіжності у трактуванні поняття «фінансовий стан підприємства», складу показників, що його визначають, та їхніх критеріальних значень. До цього часу відсутні уніфіковані методичні підходи, які визначають послідовність проведення аналізу фінансового стану. Тому дана проблема вимагає детального вивчення та подальшої розробки як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Метою нашого дослідження є вивчення теоретичних аспектів аналізу фінансового стану підприємства.

Підприємства, які працюють в умовах ринку, несуть повну відповідальність за своїми зобов'язаннями перед ланками фінансово-кредитної системи, постачальниками, власними працівниками, а також за результатами виробничо-фінансової діяльності. Здатність підприємства своєчасно погашати свої боргові зобов'язання характеризує його фінансовий стан. Під фінансовим станом підприємства розуміють також рівень його забезпеченості відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.

Фінансовий стан – одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємств. Кожне підприємство намагається досягти стабільного фінансового стану, тобто створити достатній обсяг фінансових ресурсів, що є гарантом своєчасності розрахунків з постачальниками, бюджетом та іншими ланками фінансової системи, подальшого економічного та соціального розвитку підприємства.

Сьогодні існує ряд розбіжностей у визначенні сутності поняття «фінансовий стан підприємства», що спричиняє неоднозначність у здійсненні його перевірки на підприємствах. Теоретичне визначення поняття «фінансовий стан підприємства» є принциповим з огляду на його подальше практичне використання, оскільки дослідження нормативних документів свідчить про відсутність єдиних підходів щодо трактування цього поняття.

А.М. Поддєрьогін зазначає, що «фінансовий стан — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів» [1]. І дійсно, фінансовий стан є відображенням наявності, розміщення і використанням фінансових ресурсів, але не погоджуємося з першоознакою комплексності поняття, яке не визначає його сутності, яка не може бути результатом взаємодії певних фінансових відносин. Дослідивши сутність поняття «фінансовий стан» та проаналізувавши різні точки зору щодо його визначення, пропонується визначити концептуальні основи цього поняття:

1. Фінансовий стан – це результат фінансово-господарської діяльності підприємства.

2. Фінансовий стан – поняття, яке характеризується не тільки такими складовими елементами, як платоспроможність і фінансова стійкість.

3. Фінансовий стан – це міра забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення.

Відповідно до вищезазначеного, необхідно виділити такі сутнісні характеристики фінансового стану підприємства (рис. 1).

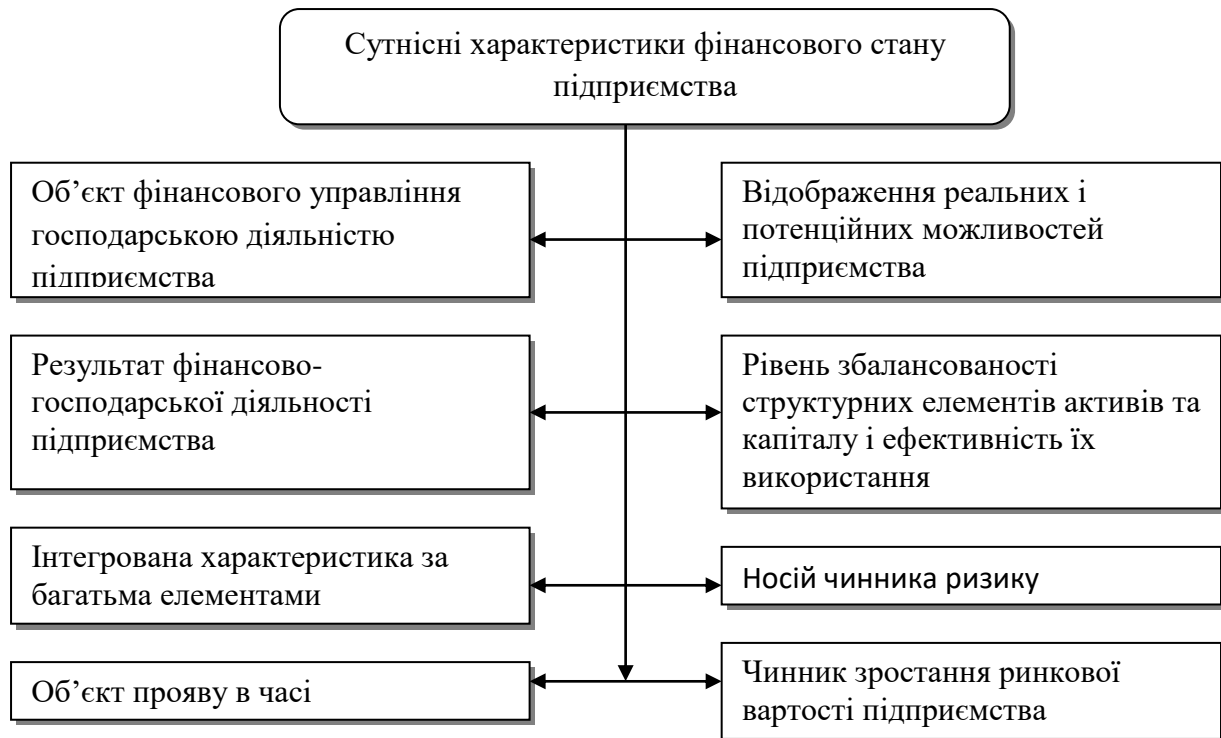

Рисунок 1– Сутнісні характеристики фінансового стану підприємства

У процесі аналізу фінансового стану економіко-математичні методи використовують для виявлення невикористаних резервів раціонального господарювання, економного витрачання матеріальних і трудових ресурсів. Важливу роль при проведенні аудиту фінансового стану відіграє фінансовий аналіз, а точніше – система його показників і методичних прийомів. Це зумовлено, насамперед, тим, що значна частина методів аналізу, які можуть використовуватися в аудиті, вимагають використання комп'ютерних програм, що дозволяє економити час на проведення аналізу і обробку результатів. Еволюція розвитку аудиту свідчить, що застосування аналітичних процедур у діяльності аудиторів все більш зростає. Клієнтів цікавить не тільки поточний фінансовий стан підприємства, а і перспективи його розвитку, очікувані наслідки від прийнятих рішень, можливість досягнення стратегічних цілей.

Основними методичними прийомами фінансового аналізу, що використовуються аудитором при перевірці фінансового стану акціонерних товариств є такі: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, трендовий аналіз, аналіз відносних показників, порівняльний аналіз, інтегральний та факторний аналіз [2].

Горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом (дослідження динаміки показників звітного періоду у зіставленні з показниками попереднього періоду або показниками аналогічного періоду попереднього року).

Вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури підсумкових фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат в цілому (структурний аналіз активів для оптимізації їх складу; структурний аналіз капіталу для оцінки ефекту фінансового ліверіджу, оптимізації структури джерел формування позикових фінансових ресурсів, визначення середньозваженої вартості капіталу тощо; структурний аналіз грошових потоків).

Трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренда, тобто основної тенденції динаміки показників, що очищена від випадкових впливів та індивідуальних особливостей окремих періодів (визначення лінії тренда у динаміці).

Аналіз фінансових коефіцієнтів – розрахунок співвідношень між окремими позиціями звіту чи позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників (визначення відносних показників, що характеризують окремі результати фінансової діяльності та рівень фінансового стану підприємства).

Порівняльний (просторовий) аналіз – аналіз зведених показників звітності по окремих показниках акціонерного товариства або аналіз його показників з показниками конкурентів, із середньогалузевими показниками.

Факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник за допомогою детермінованих або стохастичних прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), так і зворотним (синтез).

Аналіз фінансової стійкості підприємства – одна з найважливіших характеристик його діяльності та фінансово-економічного добробуту. Вона характеризує результат його поточного, інвестиційного та фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за свої борги й зобов'язання і нарощувати економічний потенціал. Фінансова стійкість відображає постійне стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення. Тобто, фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, при якому акціонерне товариство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення [3].

Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності господарюючого суб'єкта. Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-господарську діяльність, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи затрати підприємства надлишковими запасами і резервами. Фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який би відповідав вимогам ринку і водночас задовольняв потреби розвитку підприємства. Значення і сутність фінансової стійкості

яскраво відображаються в її показниках. Розрізняють абсолютні і відносні показники фінансової стійкості.

До абсолютних показників фінансової стійкості відносяться такі групи показників:

- які характеризують джерела формування запасів і затрат, що відображають різний ступінь охоплення різних видів джерел:

1. Наявність власних оборотних коштів. Він характеризує чистий оборотний капітал. Наявність власних оборотних коштів за формою балансу розраховується як різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями;

2. Наявність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і затрат. Отримується шляхом додавання до власних оборотних коштів величини довгострокових пасивів;

3. Загальна величина основних джерел формування запасів і затрат. Розраховується додаванням до власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і затрат суми короткострокових кредитів і позикових коштів (за виключенням позик, не погашених у термін);

Відповідно до забезпеченості запасами підприємства можливі чотири типи фінансової стійкості:

1. Абсолютна стійкість – для забезпечення запасів і затрат достатньо власних обігових коштів; платоспроможність є гарантована.

2. Нормальна стійкість – для забезпечення запасів і затрат, крім власних обігових коштів, залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність підприємства гарантована.

3. Нестійкий фінансовий стан – для забезпечення запасів і затрат, крім власних обігових коштів і довгострокових кредитів та позик, залучаються короткострокові кредити і позики; платоспроможність підприємства порушена, але її можна відновити.

4. Кризовий фінансовий стан – для забезпечення запасів і затрат не вистачає джерел інформування; підприємству загрожує банкрутство. Керівництву підприємства необхідно негайно з'ясувати причини такого стану, розробляти заходи щодо відтворення фінансової стійкості [4].

Поряд з абсолютними показниками фінансової стійкості доцільно розраховувати також сукупність відносних аналітичних показників – коефіцієнтів фінансової стійкості.

1. Коефіцієнт забезпечення запасів власними коштами розраховується відношенням суми власних оборотних коштів до матеріальних запасів. Даний показник показує, якою мірою запаси і затрати покриті власними коштами і не потребують залучення позикових. Його необхідно розглядати у взаємозв'язку із станом виробничих запасів. Якщо на підприємстві значні надлишкові запаси, то власні оборотні кошти не покривають їх повністю, тому коефіцієнт буде набагато менше одиниці.

За умови нестачі запасів для проведення нормальної виробничо-господарської діяльності підприємства коефіцієнт буде більше одиниці, але це не свідчить про стійкість фінансового стану. Нормальним явищем є рівень

коефіцієнта 0,6-0,8. Деякі автори називають нижню критичну величину – 0,5.

2. Коефіцієнт маневреності власного капіталу (власних коштів) розраховується як відношення власних оборотних коштів до власного капіталу. З фінансової точки зору, чим вище цей коефіцієнт, тим краще. Він характеризує ступінь мобілізації власного капіталу, показує, яка частина власного капіталу знаходиться в обігу для фінансування поточної діяльності підприємства, тобто в тій формі, яка дає змогу вільно маневрувати цими засобами. Чим вище показник, тим краще фінансовий стан підприємства, забезпечується більш достатня гнучкість у використанні власних коштів господарюючого суб'єкта. Оптимальне значення дорівнює 0,5, на думку деяких авторів, - більше 0,3.

3. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів розраховується як відношення суми довгострокових залучених коштів до величини довгострокового капіталу. Він характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника є негативною тенденцією, яка означає, що підприємство починає все більше залежати від зовнішніх інвесторів.

4. Коефіцієнт стабільності структури оборотних коштів розраховується як відношення суми власних оборотних коштів до всієї сукупності оборотних коштів. Цей показник використовується для оцінки власних оборотних коштів, зростання його є позитивною тенденцією.

5. Коефіцієнт виробничих фондів визначається відношенням вартості виробничих фондів (основних засобів, виробничих запасів та незавершеного виробництва) до валюти балансу. Вважається, що нормальне значення цього показника дорівнює 0,5-0,65 [5]. Якщо показник менший від нормального значення, слід вжити заходів щодо поповнення майна виробничого призначення.

6. Індекс постійного активу розраховується як відношення основного капіталу до власного капіталу. Використовується для характеристики стану основного капіталу, показує питому вагу основних засобів і позаоборотних активів у джерелах власних засобів.

7. Коефіцієнт накопичення амортизації розраховується як відношення суми амортизації (зносу) основних засобів і нематеріальних активів до первісної вартості основних засобів і нематеріальних активів, що амортизується. Цей коефіцієнт показує інтенсивність накопичення коштів для оновлення основного капіталу. Його величина залежить від терміну експлуатації основних засобів: чим він більший, тим вищий коефіцієнт. При оцінюванні накопичення амортизації слід визначати технічний стан засобів, який погіршується у міру продовження терміну експлуатації. Необхідно також встановити, чи не є швидке зростання результатом прискореної амортизації.

8. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів розраховується як відношення залишкової вартості основних засобів до сукупності усіх активів підприємства. Відображає питому вагу основних засобів у загальному капіталі підприємства.

9. Коефіцієнт мобільності розраховують як відношення оборотних активів підприємства до його необоротних активів.

10. Важливе значення для оцінки фінансової стійкості мають показники, що характеризують структуру капіталу підприємства, а саме:

- коефіцієнт фінансової стабільності, що розраховується відношенням власних коштів до позикових;
- коефіцієнт автономії, який обчислюється відношенням суми власних коштів до валюти балансу;
- коефіцієнт фінансової залежності, який розраховується відношенням позикового капіталу до валюти балансу;
- коефіцієнт фінансового ризику, який розраховується відношенням позикового капіталу до власного.

Чим нижчі рівні третього та четвертого показників та вищі першого і другого, тим стійкіший фінансовий стан підприємства [6].

Ще однією досить важливою характеристикою фінансового стану акціонерного товариства є його платоспроможність. Це зумовлене тим, що вона визначає не тільки взаємовідносини підприємства з партнерами, суб'єктами фінансового ринку, державою, а й його успішне функціонування чи банкрутство. Результати аналізу платоспроможності цікавлять, перш за все, кредиторів ВАТ, оскільки це дає відповідь на питання про його здатність погасити свої зобов'язання. Загалом, платоспроможність – це можливість акціонерного товариства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання. При дослідженні поточної платоспроможності порівнюються суми платіжних засобів підприємства зі строковими зобов'язаннями. До платіжних засобів відносяться: грошові кошти, короткострокові цінні папери (які можуть бути швидко реалізовані й перетворені в гроші) та частина дебіторської заборгованості щодо якої є впевненість у надходженні. До складу строкових зобов'язань включаються поточні пасиви, короткострокові кредити банків, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, бюджету тощо [7]. Перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями свідчить про платоспроможність підприємства.

Ліквідність – це здатність акціонерного товариства розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші. Отже, поняття платоспроможності та ліквідності підприємства дуже близькі. Основне завдання аналізу ліквідності балансу – перевірити здатність розраховуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоди часу. Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Чим швидше той чи інший вид активу може набрати грошової форми, тим вища його ліквідність. Абсолютну ліквідність мають грошові кошти.

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні статей активу зі статтями пасиву [8]. У бухгалтерському балансі в активі засоби акціонерного товариства групуються за ступенем зростання їх ліквідності, в пасиві зобов'язання розміщені у міру скорочення термінів (посилення, підвищення строковості) їх погашення. Якщо при такому порівнянні активів вистачає, то баланс ліквідний і підприємство платоспроможне, і навпаки.

Всі активи залежно від швидкості їх перетворення в грошові кошти, поділяються на групи:

1. Найбільш ліквідні (A_1) - це суми грошових коштів акціонерного товариства, короткострокові фінансові інвестиції, що можуть бути негайно використані для здійснення поточних розрахунків.

2. Швидкореалізовані (A_2) – це активи, для перетворення яких у кошти потрібний визначений час (дебіторська заборгованість).

3. Повільнореалізовані (A_3) - найменш ліквідні оборотні активи (запаси).

4. Важкореалізовані (A_4), - активи, призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу (статті розділу I активу балансу «Необоротні активи»).

Пасиви залежно від ступеня зростання строків погашення зобов'язань поділяються на такі групи:

1. Найбільш строкові (P_1) – кредиторська заборгованість, позички працівникам, інші короткострокові пасиви.

2. Короткострокові (P_2) – це короткострокові кредити банків та інші позики, що підлягають погашенню протягом року після звітної дати.

3. Довгострокові (P_3) – це довгострокові кредити банків та інші позики, що підлягають погашенню протягом терміну, більшого ніж 12 місяців.

4. Постійні (P_4) – власний капітал акціонерного товариства.

Ліквідним є акціонерне товариство, поточні активи якого перевищують короткострокові зобов'язання.

Отже, необхідним є покращення використання основного та оборотного капіталу товариства та підвищення його фінансової стійкості. Вважаємо, що надалі необхідно проводити дії спрямовані на зменшення запасів і затрат, поповнення власних оборотних коштів та прискорення обертання капіталу в поточних активах, які призведуть до підвищення фінансової стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник. К.: КНЕУ. 2016. 552с.

2. Никонович М.О. Організація і методика аудиту: Навч. посібник. К: КНТЕУ. 2015. 472с.

3. Кодацький В.П. Оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання. *Економіка АПК*. 2017. №12. С.74-76.

4. Чумак О. Використання методу коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С.54-55.

5. Внукова Н.М. Формування системи кількісних показників оцінки фінансового стану підприємств. *Фінанси України*. 2016. №12. С.112-120.

6. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка, фінанси, право*. 2018. №7. С.26-29.

7. Хлістунова Н. Фінансові ризики і платоспроможність підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 7. С.63-68.

8. Чумак О. Аналіз ліквідності, платоспроможності та рентабельності. *Головбух*. 2018. № 3. С.49-55.